

DE CATACOMBEN

Nancy verbond in den hoek van den kelder een soldaat. Vlak vóór de deur was de ongelukkigige door een granaatscherf in het linkerbeen getroffen en Bonte had hem binnen gehaald.

— 't Is ginder een hel... ja, een hel, herhaalde de gewonde telkens...

De eerste stonden zei hij niets anders, maar in zijn blik laaide nog de verschrikking, welke hij doorgemaakt had.

— Waar hebt ge gevochten? vroeg Walter.

— Bij Beerst... een hel is het! 'k Ben weggelopen... Laat ze me maar fusilleeren... liever ineens den kogel dan daar in brokken gerukt te worden lijk Achiel! O, wat zal zijn vrouw zeggen! 't Was al bloed, al bloed... en 'k ben dan gevlucht.

— Wie is Achiel?

— Achiel, mijn kamaraad... Hij toogde mij juist het portret van zijn vrouw en twee kinderkens, en hij snikte van verdriet. Al met een keer dan een slag... ik lag onder aarde bedolven, ik voelde me los... en ik riep Achiel... 'k zag hem niet meer... maar wat verder, o, Heere God toch... brokken vleesch en bloed... en dan zijn hoofd, waaraan ik hem bekende... O, 't is een hel daar... een hel... en ik ben weggelopen! De officier riep en tierde en verweet me, maar 'k kon er niet blijven... Dat ze me liever in een keer den kogel geven!... Och Heere, Achiel... en wat gaan zijn vrouw en kinderkens zeggen... hij zag ze toch zoo gaarne! O, mijn been!...

— Hebt ge veel zeer? vroeg Nancy.

— Ja.

— Ik zal u straks naar de ambulance brengen, daar zijn dokters, hernam Bonte.

— Neen, geen ambulance, ze schieten er op! Neen, neen... geen ambulance!

En zoo was het inderdaad. Van de ambulance Vanzielegem en notaris Baert, had men zelfs de Roode Kruisvlag weggenomen, die voor den vijand niet meer het heilig teeken van barmhartigheid in al de oorlogsellende was, maar veeleer een aanduiding om er zijn schroot naar te richten.

— 't Is een hel ginder! hernam weer

de gewonde en eensklaps riep hij: « De Duitschers zullen komen! Wij kunnen niets tegen hen doen! »

Uit de opeengehoopte vluchtelingen klonk een angskreet.

— Hoort ge dat? kermden velen tot elkander. Ze gaan komen en branden en moorden lijk ze te Beerst en Eessen doen!

Sommigen wilden onmiddellijk vluchten, maar Bonte weerhield hen en zei bedaard doch flink:

— Hier blijven! Ge geraakt geen tien stappen ver! Ons leger ligt immers nog voor de stad. De vijand kan niet binnen!

Gedwee hurkten de ongelukkigigen zich weer neer, als bedwongen door den machtigen blik en het kloeke woord.

Maar Walter begreep wel, dat de toestand kritiek moest zijn. Hij zag door het keldergat, de troepen van Leestmans de markt opstormen, zooals hij te voren ook de wielrijders bemerkte had... Ja, de toestand moest kritiek zijn... maar aan een vlucht viel nu niet te denken. Een deel van den kerktoren was al ingestort; het stadhuis droeg reeds afschuwelijke wonden; gevels rond het plein waggelden en elk oogenblik ploften er steenen, pannen, kalkbrokken, balken neer; vlammen laaiden, vonken regenden en gansch het stedeke daverde in het ontzettend geweld.

Weer hoorde Bonte een stem aan de deur en snelde hij naar boven. Daar stond een oud vrouwtje, haar bevende handen zochten steun aan den muur...

— Meneere, gaat het dan nooit ophouden van donderen? vroeg ze klagend aan Walter. Wat voor weere is het nu toch! Hoor eens, altijd maar voort donderen! 'k En heb dat nooit zoo geweten!

— Kom binnen, moederke, hier is het veilig, zei de jonge man vol deernis.

— Maar ik moet naar mijn zoon, ik ben hem kwijt geraakt! Wat zal hij wel zeggen?

— Hij zal straks hier komen om u te halen.

— Zoudt ge peinzen?

— Ja, ja...

En Bonte leidde het oudje, in wier

hoofd de kindsheid terugkeerde, naar beneden.

— Wat doet ge daar toch allemale? vroeg ze verwonderd toen haar vermoede oogen toch eindelijk de groep bemerkte... Och, Heere, hier hoort ge het nog donderen! 't Houdt maar niet op.

En angstig zette ze zich naast de anderen neer, dubbend dan over haar jongen, die om haar komen moest.

— Ze is aan 't zot worden van schrik, zei Wantje Zoetewei tot Nancy die, nu de gewonde soldaat tot wat rust scheen gekomen te zijn, naast het begijnhofvrouwtje was komen zitten.

— 't Is erg ook!

— En schrik is slechter dan vele zware ziekten, vervolgde Wantje welke, ondanks de omstandigheden, haar balbezucht toch niet bedwingen kon. 'k Heb zoo een jongen gekend van Sint-Joris, tegen Nieuwpoort. Hij was niet veel van zeggen, maar luisterde gaarne naar de klap van de menschen. En elken Zondagavond zat hij in de herberg. Een keer hadden ze lang en breed over de waternikkers gesproken, die uit de vaarten oprijzen en de menschen plagen, en hij geloofde daaraan lijk aan 't Evangelie. Twee gasten wilden hem een farce bakken en ze vertrokken eer dan hij en verdoken zich onder aan den dijk, langs waar die jongen naar zijn hof toe moest.

Toen hij passeerde begonnen de kapoenen zwaar te zuchten en te kermen, en ze hadden hun veste uitgedaan en hun versch wit hemde over den kop getrokken... Zoo rezen ze al met een keer boven den dijk. De duts begon te loopen zooveel hij kon en kwam blazend en hijgend thuis. Hij viel bleek als de dood op een stoel, en ze moesten hem naar bed doen, en, 't is m'n ziele gebeurd, Nancy, 'k vertelle je de zuivere waarheid, hij is niet meer van zijn bed gekomen. De ongelukkige jongen teerde uit en ligt te Sint-Joris op het kerkhof. Zoo verraderlijk is 't verschot en vele menschen zullen nu hun dood opdoen ook zonder bommen of kogels.

Nancy had maar half geluisterd maar toch den zin van de mededeeling verstaan. Zij ook kende menige spook- en geestesgeschiedenis van Veurne- Ambacht, doch uit de nevelige vaarten en weiden, uit boschjes en boomgaarden,

rees nu waarlijk de dood over het gewest, en geen verteller, hoe sterk hij ieder ook boeien kon met zijn vreeselijke verhalen uit 't verleden, had zich ooit van 't IJzerland een voorstelling kunnen maken, gelijk het thans daar lag, onder dezen oorlogsorkaan.

— Belezen zal nu niet helpen, ratelde Wantje voort. Zie, jufvrouw Nancy, hoe een mensch bij al die miserie zulke gedachten kan hebben, 't is vreemd, maar 't is me of ik weer bij mijn ouders thuis ben op ons hof. We woonden toen tegen Lombardzijde... En niet verre van ons stond het huizeke van een pensjager, een kloeken kerel maar ook een zaterik, die elken avond van 't eene stamneetje naar 't andere trock. Op een nacht kwam hij niet naar huis, en zijn wijf kon het in heur bed niet uithouden. Ze peinsde dat de vent in een watergang moest geraakt zijn en daar vermoord zou liggen. Ze wilde naar de plaats. Als ze voorbij vaders weide kwam, tegen de duinen, zag ze al met een keer een witte gedaante in de haag. Ze liet een luiden schreeuw, smeed haar kloefen uit en vluchtte naar de plaats. Daar was nog licht en ze vond er heur man met eenige plakkers aan 't kaarten. De vrouw tuimelde op een stoel en, als ze wat uitgeblazen was, vertelde ze wat ze gezien had. « Een spook, een spook! » tierde ze. « Dat moet er aan! » riep haar man. Al de plakkers trokken dan met een gewijde kaars en een kerkboek van den baas naar de weide en de pensjager zou 't spook belezen... « Daar is het, daar is het! » kloeg de vrouw: ze zag de witte plek weer aan de haag. De dronklaards, want ze hadden allen veel pinten gepakt, den heelen noen en avond lang, zakten op de knieën en de vent zocht Sint-Jans-Evangelie om dat voor te lezen, als een middel tot bezwering. 't Spook kwam ook een keer zien naar dat lichtje van de kaars en 't riep al met een keer: « Bè-è-è! » « O gij stomme lutté! » schreeuwde de pensjager kwaad tot zijn vrouw. « Is dat een spook, m'n ziele Gods! 't Is het kalf van boer Zoetewei ». Ja, 't is ook waar gebeurd, Nancy, eindigde Wantje, ik heb het moeder honderd keer hooren vertellen, en waar een mensch in zulke momenten al aan peinst, hé! Konden we die smerige Duitschmans ook maar belezen!

— Zwijg nu een beetje, fluisterde Nancy. Hoor eens wat slagen... Als ge zoo spreekt, hindert ge misschien dien armen gewonde.

— 't Is waar. Een mensch weet niet, wat hij zegt, hé! Welk een schuwe tijd!

De avond viel, maar 't werd dien nacht niet donker. Aan alle kanten zat de lucht vol brandschijn en de gloed lichtte tot in den kelder, op de rampzaligen, die hier nu gelaten hun lot moesten verbeiden.

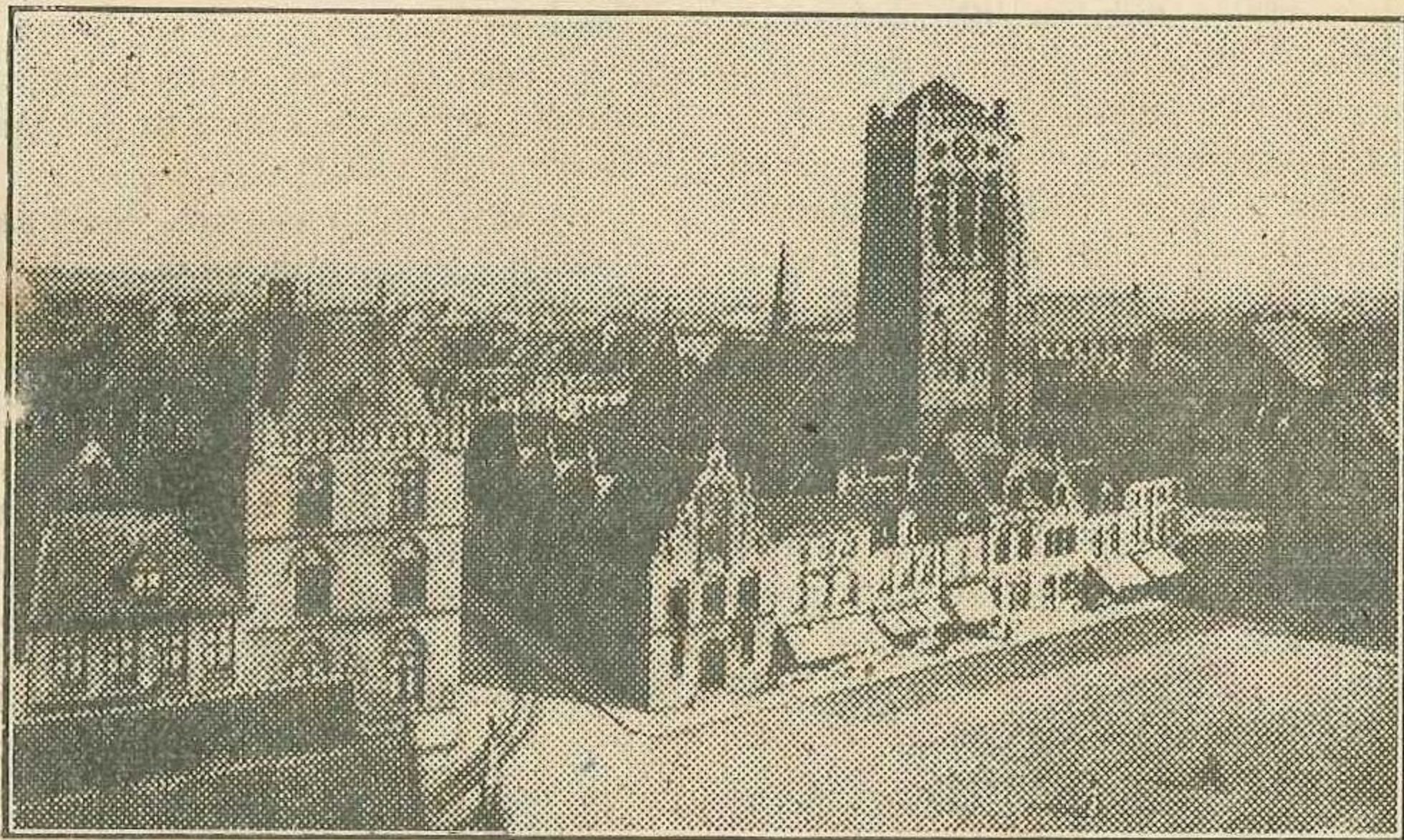
— We zouden wel doen met straks naar een andere plaats te gaan, zei Bonte tot Nancy. Er wordt toch meest naar de Markt gemikt, want de Duitschers schijnen het goed te weten, dat de Staf daar op 't stadhuis zit.

— Als vader maar wil!

naar de gewelven onder kloosters, brouwerijen of magazijnen. Velen vergaten kleeren of voedsel mee te nemen en, al vroeg het lichaam misschien nog niet naar spijzen, toch liet de koude tusschen de ziltige muren en op de vochtige tichels zich danig gevoelen.

Groepen zochten troost en bemoediging bij elkander... De politiekommisaris bracht dolenden naar den kelder van 't stadhuis of andere plaatsen, die hij kende als van de stevigste der stad.

Daar zaten nog vrouwen met zuigelingen, die om voedsel schreeuwden, dat de borst van de opgejaagde, door schrik verslagen moeder, hun weigerde; daar kreunden grijsaards, lagen zieken te hoesten, aamborstigen naar adem te jagen, bezwaard nog te meer door den

De Spaansche Wacht. — Stadsschouwburg en Sint-Nikolaastoren te Veurne.

— Zou hij nog niet tot andere gedachten gekomen zijn? Hij zegt geen woord.

— 't Is het verdriet... Ik ken hem en 'k ga hem nu na. Hij lijdt veel. Ge moet hem maar nu en dan naar al die oudheden zien staren. Dat is zijn leven... Zoo zijn er die in den dood zullen loopen om een koppel duiven te redden en een ander voor zijn vee...

Gelijk er hier burgers tegen den loeienden storm schuilden, zaten er elders ook nog veel groepen, die het zich nu bekloegen niet vertrokken te zijn. Verscheidene honderden inwoners waren gebleven, dan uit hun instortende huizen naar den kelder gevlucht en, als ze deze niet meer konden vertrouwen,

scherpen geur van rook en kruid en gas. De kloeksten in al die onderaardsche verblijven namen toch nog beschermende maatregelen, stoppten met planken of matrassen de gaten dicht tegen granaatscherven, ruimden na instortingen steenen, balken, pannen weg, om een uitgang vrij te houden, hopend dat straks met de kalmte ook de redding uit Dixmuidens hel komen zou.

Daar gebeurden drama's waarvan men nooit de volle waarheid zal kennen... Later, als het puin weggeruimd werd, vond men geraamten... en meende daarin een aanduiding te hebben over sedert lang vermiste personen.

Zoo stortte de kelder in van het kloos-

ter der Zwarte Zusters. Wie waren het die onder het puin den dood vonden? Wiens doodskreten klonken daar uit een hoogen stapel steenen van een vernielde woning der Weststraat?

Neen, het werd dien nacht niet donker... Het oude Reuzenmolentje op de vesten, zoo door de Dixmuidenaars geliefd, vlamde als een toorts.

Uit de eerwaardige woning, waar Thomas à Becket zijn verbanning uit Canterbury gelaten had, gedragen in dien anderen tijd van krijgsgeweld, laaiden hoog de vlammen op. En het vuur was minder barmhartig dan de tijd, die « Den Papegaai » zoo lang had gespaard, want de oude, schilderachtige gevel der herberg, stortte nu in en joeg een fontein van gensters op. Aan alle zijden woedde de brand en wierp zijn woesten schijn over de stervende stede, de angstige burgers, de zieltogende gewonden, de afgestreden, toch nog trouw wakende soldaten.

Ambulancewagens naderden van Kaaskerke... Autogeleiders, voerlieden, ziekenverplegers, dokters, allen begrepen hun hoogen plicht. Ze reden door de vlaag granaten, renden over de zoo bestookte brug, zochten hun weg door het puin der straten, waar de rook op de keel sloeg, en de wezens met roet besmeurde, waar ook de hitte tot spoed aanmaande, en zoo haalden ze hun droevigen last van verminkte, verbrijzelde strijders.

De nacht schonk onze soldaten geen rust... Telkens weer klonken wild de kreten... « Hoch, Hoch! » op, en verschenen daar de aanvallers die echter ook ieder maal moesten afdeinzen... Gruwelijk was de slachting in de grauwe gelederen. Reeds daagde de nieuwe morgen, toen de Duitschers nog een wanhopige poging waagden, om door onze linie's te breken... 't Was een vreeselijke botsing. De jonge mannen, die gisteren zingend, langs Vlaanderens wegen trokken, vielen nu gillend, kermend, reutelend in de bajonetten der Belgen en Franschen, of schoppen en geweerkolven beukten hun schedel aan stukken en weer smoorde de bestorming in een bloedplas en in een laatste kreet van vertwijfeling en smart.

Paniek greep de overlevenden aan... Deze renden hun officieren omver...

snelden over de akkers, hijgend naar veiligheid, terug naar de dorpen, die ze in hun overmoed gemarteld hadden, maar luitenant Minsart van het 11^e linie, joeg hen met zijn compagnie (3/III) na, over het kanaal van Handzame, op hun eigen terrein zelf, en keerde zegevierend met 1 officier en 60 gevangenen terug, die hij bleek en ontdaan achter het puin der herberg « De Drie Muschen » had aangetroffen.

— Nu moeten we gaan. 't Is wat kalmer zei Bonte tot Nancy, toen tegen den morgen het huilend monster vermoeid scheen en als nog slechts eenige rauwe kreten slaakte. Zeg het aan uw vader of wil ik het doen?

— Ja, overreed gij hem, antwoordde het meisje.

Walter sprak den heer Veirle aan, maar de koopman wilde van geen heengaan weten...

— Laat mij hier maar alleen, zei hij bitter. Ik kan zoowel in mijn eigen huis sterven als elders...

— Maar gij moet ook eens aan ons denken! sprak zijn vrouw, wat heftig. Door uw koppigheid zitten wij nu in al deze ellende. Anders waren we weg geweest! En zeg niet, dat we alleen kunnen gaan... dat doen we toch niet... en als er ons hier wat overkomt, zal het op uw geweten liggen... Hoor maar, daar begint het weer!

En opnieuw huilde het kanon, als om aan te kondigen dat de vijand niet rusten zou voor Dixmuiden in gruis en stof neerlag.

Eensklaps wierp een geweldige slag al de menschen over en door elkaar... Tusschen het oorverdoovend geraas van boven klonk hier gegil, gekrijt, geschreeuw. Een wolk stof walmde langs de trap en de deur naar binnen.

— Dat is op ons huis! jammerde Nancy.

— Ja, bevestigde Walter, maar de gewelven weerstonden aan den slag en den last... en hebben ons gered... Dat de woning geraakt zou worden, was te verwachten... de gansche markt moet plat...

— O, laten we dan toch heengaan!...

— Nu kunnen we niet... Hoor maar, alle vuurmonden braken hun ijzer op de stad. 't Is nog een zwaarder bombardement dan gisteren...

De gewonde soldaat bloedde weer hevig. Door het gewoel in den kelder was zijn verband losgerukt.

— Om de liefde Gods, help mij! smeekte hij Nancy... 't Is of ze met messen in mijn been snijden...

Dadellijk boog zich het meisje over hem neer, maar doelmatige verpleging was hier onmogelijk omdat het noodige daartoe ontbrak.

— Als er een Roodde-Kruiswagen voorbij komt, zal ik het personeel verwittigen, fluisterde Bonte tot Veirle's dochter.

— Maar zullen ze komen?

— Ze kwamen gisteren ook wel. Hier zal het vuur in de wonde slaan en dan is hij verloren... Granaatscherven zijn gevaarlijk.

Walter wilde eens zien, wat de uitwerking van de granaat was geweest, maar hij schrok toen hij de keldertrap meende op te gaan. De uitgang was door een steenhoop versperd... Tevens rook hij een brandlucht.

— Hemel, boven woedt het vuur en wij zitten hier levend begraven, zei hij diep ontsteld.

Hij beheerschte zich echter en vond zijn kalmte terug. Hij wenkte Nancy, die nu bij Marie Borgers zat en deelde haar den toestand mee.

Angstig greep zij zijn arm en kreet!

— Wat dan! Moeten wij hier zoo gruwelijk omkomen!

— Langs de keldergaten ontsnappen. Er is geen andere weg! En nu niet meer getoefd! We hebben geen oogenblik te verliezen. Maar zwijg nog... dat er geen paniek zij! Dwing u tot bedaardheid... Ik heb gezegd, dat gij op mij kunt vertrouwen!

Bonte monsterde even de groep vluchtelingen en kloos drie mannen uit, die daar zwijgend, als wezenloos voor zich starend, tegen den muur zaten. Hij riep hen bij de deur en bracht ook hun op de hoogte van het ernstig geval en vroeg hun hulp. De burgers ontroerden wel, maar schenen eveneens hun ontsteltenis te bedwingen, en knikten toestemmend...

Walter ging hun voor naar de keldergaten, waar tralie's den uitweg versperden. Met een bijl kapte, men die uit, maar op het voetpad lag ook veel puin.

— Wat gaat ge toch doen? vroeg Wantje Zoetewei, die iets scheen te vermoeden, want haar steeds loerende oogjes hadden de geheimzinnige bespreking aan de deur bemerkt.

— Niets, niets, riep Walter! We nemen alleen maar maatregelen om weg te geraken als we willen..., zoo het straks stiller is...

Bonte wrong zich door de opening, kwetste zich de handen aan steenbrokken en glas en wenkte de andere burgers hem te volgen.

— Ze loopen weg en gaan ons hier alleen laten, gilde een vrouw, maar Nancy stelde haar gerust, door te zeggen, dat zij immers ook in den kelder bleef.

De mannen wierpen het puin aan den kant. Bonte kon zich nu rekenschap geven van den werkelijken toestand. De bovenverdieping van Veirle's woning was weggeschoten en in de kamers van 't gelijkvloers woedde het vuur.

— Hadden we maar alaaam, zei een der mannen.

— Kom met wat goeden wil...

Een granaat, welke met een hevigen knal het bedehuis trof, maakte de verdere woorden onverstaanbaar...

De burger, die gerief gewenscht had, snelde als een bezetene heen, roepend: «De kerke staat in brand!»

Een vreeselijke vlam, sloeg uit het heiligdom... De vijand, had weer een gewenscht doelwit bereikt en een der monumenten van Vlaanderen ten ondergang gedoemd.

Uit den kelder klonk gegil en gekerm en voor de opening verwrongen zich de angstige aangezichten met blikken vol ontzetting.

— Ge moogt er allen uitkomen, zei Walter. Maar niet drummen... anders help ik u niet meer! Ge moet doen wat ik zeg...

Hij gaf Nancy een wenk...

— Ik kom 't laatst, zei het meisje kalm... Blijf gij daar... ik zal hier orde houden... Marie, help gij mij...

— De eerste... Aan 't ander gat ook een, beval de oorlogscorrespondent, begrijpend, dat alles hier van zijn optreden afhing.

Het aangrijpend reddingswerk begon. Men heesch vrouwen en kinderen naar boven en velen renden in allerlei rich-

tingen weg, als waren ze nu plots buiten het gevaar. Bonte hijgde van inspanning... Eindelijk waren alleen nog de gewonde soldaat en Nancy Veirle in den kelder... Twee mannen en Walter keerden er terug om den afgemattten strijder te helpen... Makkers van het stadhuis kwamen dezen halen en voerden hem naar een ambulance...

— Vader, kom nu toch! riep Nancy tot Veirle... Moeder wacht u daar buiten met Marie Borgers... Ze wil niet verder zonder u.

De rentenier lag te weenen over een vijftiende eeuwischen koffer, waarin al zijn oude perkamenten en andere schatten geborgen waren.

— Alles verlaten... alles verliezen! smikte hij... O, ik kan niet... ga maar... ga met uw moeder... ik ben niet benauwd voor de bommen... En de Belgen en Franschen jagen die sloebers toch weg...

— Vader, boven staat alles in brand...

— In brand? Ons huis?...

— Ja, vader... 't Is door een obus getroffen... Kom nu... of 't is te laat. Uw leven gaat toch boven alles...

— In brand!

't Scheen wel of de rentenier pas nu begreep, dat zijn gansche woning vernield was; dat hij alles verloren had, geen dak meer boven zijn hoofd bezat en als een banneling naar elders moest.

— O, kunnen we toch dezen koffer niet meenemen! smeekte hij, en woest snakte hij aan het kunstig gesmeede hengsel.

Alles wat er in zit heb ik mijn leven lang verzameld... geerfd... gekocht... altijd goed bewaard...

— Neen, vader, dat kan niet!

— Hij is veel te groot voor het keldergat, zei Bonte. Als we nog langer toeven, valt ook de rest van het huis in en zijn we hier levend begraven!

— Hoort ge dat, vader..., kreet Nancy... levend begraven... een vreeselijke dood... O, kom toch... moeder wacht u!

— In Gods naam dan!

Veirle wierp nog een langen blik op alles wat hij hier samengebracht had, om het voor verwoesting te bewaren, en nu moest hij het toch achterlaten... Hij liet zich door de opening duwen en als een gebroken man bekeek hij dan de ruine van zijn huis...

— Waarheen? vroeg Walter aan Nancy. Weet gij een sterken kelder!

— Onder 't pensionaat Sint-Nikolaas, zei Wantje Zoetewei.

— O, ja..., bevestigde Nancy. Kom...

Zij wees den weg, terwijl over de stad weer de granaten huilden... Op het kruispunt van straten stonden soldaten, die de kinking zochten tegen het helsche bombardement, waar ze konden, maar zich gereed moesten houden om op het eerste sein naar een bedreigd punt te snellen... Ze vormden reserve, want sedert den vorigen avond had kolonel Jacques de troepen opnieuw ingedeeld, daar hij versterking ontving van twee bataljons jagers (2° regiment, 16° brigade, 5° divisie). Het 1° en 2° bataljon van het 12°, die vier-en-twintig uur onafgebroken in den strijd waren geweest, werden afgelost.

Voor 9 uur 's morgens waren de loopgraven welke Dixmuiden omvatten, voortaan om de verdediging te vergemakkelijken in drie sectoren verdeeld, stevig bezet door de troepen van het 11° linie, het 2° regiment jagers en de Fransche marine-fusiliers.

In den noordelijken sector, welke tot aan het kanaal van Handzame liep, bevonden zich twee kompagnien fusiliers en 3 kompagnien van het 11°; in den oostelijken sector, tusschen het kanaal en den spoorweg, 3 kompagnien van het 11° en tusschen hen in één kompagnie mariniers; in den zuidelijken sector ten slotte, tusschen den spoorweg en het kerkhof, één kompagnie van het 11° en het 3° bataljon van het 2° jagers. Vijf Fransche secties machinegeweren en vier Belgische waren over het geheele front verdeeld en hielden de voornaamste toegangen onder vuur. De loopgraven die, ten Noorden en ten Zuiden van de stad, al steunende op den IJzer, het bruggenhoofd afsloten, waren nog steeds bezet door het 3° bataljon van het 12° linie.

Het overige van het 11°, de 4° kompagnie marine-fusiliers, en de wielrijders van de 3° divisie, stonden in reserve te Dixmuiden ter beschikking van kolonel Jacques.

Kolonel Meiser, ten slotte, behield ter hand als laatste reserve, tusschen de halte van Kaaskerke en het dorp Oostkerke, de twee bataljons van het 12°

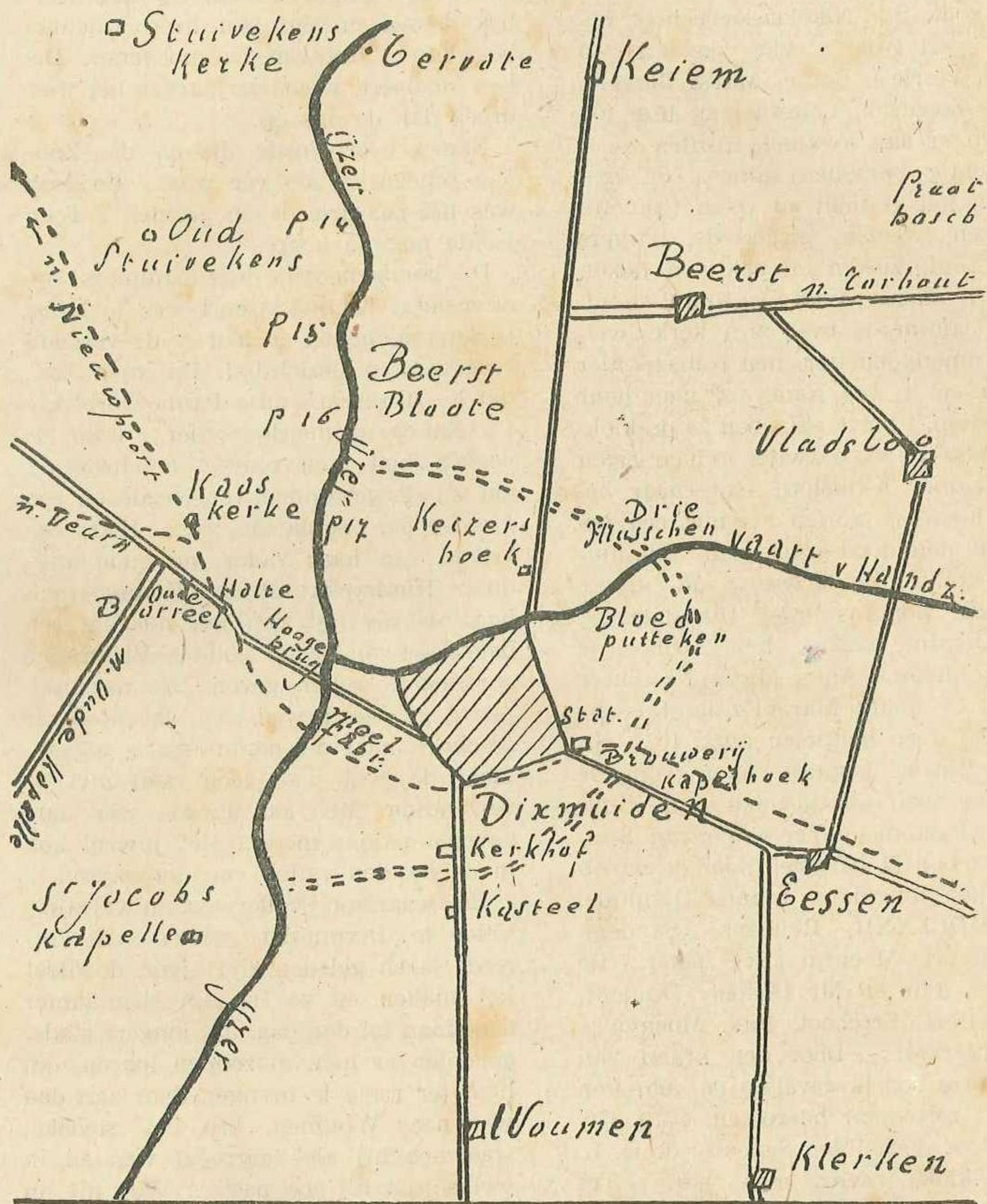

die werden afgelost, en het 2° bataljon jagers.

De marie-fusiliers bezetten steeds de loopgraven van den linker IJzeroever,

Vleeschouwer, namen steeds nog dezelfde plaats in. Deze zullen, gedurende de volgende dagen, slechts onbeduidende wijzigingen ondergaan, op sommige

KAART VAN DIXMUIDEN

- ijzer
- wegen
- sporlijn.
- Loopgraven der Belgen.

Schets 2.
De verdediging
van
Dixmuiden
October 1914

waar nieuwe compagnieën de eenheden hadden afgelost welke sedert den vorigen dag in stelling waren.

De 16 batterijen van kolonel de

oogenblikken veroorzaakt door de noodzakelijkheid om zich aan het al te hevige vuur van de Duitsche artillerie te onttrekken.

Over 't algemeen was de toestand, des morgens van den 21en Oktober, dus beter dan den vorigen dag.

Maar ieder begreep hoe deze zware beschieting de inleiding was van nieuwe onstuimige aanvallen.

Onder de Sint-Nikolaaskostschool bevonden zich twee stevige kelders en toen de Veirle's, Bonte, Marie Borgers, Wantje Zoetewei, Celestina en hun lotgenooten er aan kwamen, troffen ze er wel tachtig personen samen: de zusters van het gesticht en velen van hun leerlingen, weezen, grijsaards, burgers uit de stad, zieken en ook den deken Moelaert, wiens woning in brand stond.

Deze jammerde over zijn kerk, welker vlammengeknetter men soms tothier vernam en 't was Nancy of men haar een slag op 't harte gaf, toen ze de klokken, welke ze zoo dikwijls in haar eigen goede kamer beluisterd had, naar beneden hoorden ploffen als met een geluid dat den doodskreet van Dixmuiden vertolkte. De klokken: de groote « Senatus, populus que Dixmudensis, anno Domini, 1722 »; het sermoentje met « jouffrouw Anna Maria Fa d'heer Bevaert bij jouff. Maria Fa Jan Dossche heeft mij doen hergieten anno 1672, St. Joanna Maria. Jacques Lagen wonende te Rijsel heeft ons gegoten »; de Sint-Nikolaasklok met « Ter eeren van Sint-Nicolaus ben ik hergoten door de navolgende tien jongmans, binnen Dixmude, anno MDCLXXII, Reubens, Sanders, Fr. Hilfoort, Moenijn advt peter, De Buusere, d'hr en Mr Donche, Dumont, Ant. Hilfort, Erreboot, Piet. Moenyn; » het achterkalf: « Door den brand van deeze torre ben ik gevallen en gebroken en in 't zelve jaar hergooten. 1672. Gegoten door denzelfden Sagen »; de O. L. Vrouw klok, waarop men las: « Ter eeren van de H. Maghet ben ik geghoten ten tyde van d'hr ende Mr Josephus Libaert, pastor, d'hr Eduardus Valcke Thiboville, Rouwaert, d'hr Lowies Willems, baillu, d'hr Lieven, burgemeester van schepenen, d'heer Jacobus De Jonghe, burgm. van de commune, d'hr Pieter Verbeure, d'hr Jan Bapt. De Smicht, d'hr Franciscus Bonaventura Reynaert, d'hr Jan De Corte, d'hr Dominicus, Tainul, d'hr Lowies Van Woumen, d'hr Andries De Blauwe, d'hr Benedictus Loovoet, d'hr Jacobus De Breyne, d'hr

ende meester Philippus Willaert, raedpensionnaris-greffier, d'hr ende meester Gobert, raedpensionnaris. 1731. »

Ze hadden Zondag voor het laatst geluid... Toen rustten soldaten in 't stroo onder de statige beuken, bij dat heerlijk doxaal en om hen heen knielden bezwaarde vrouwen en moeders... Deken Moelaert, wiens verjaardag het was, droeg dan de mis op.

Nancy overpeinsde dit en die Zondag scheen al zoo ver weg... En toch was het pas drie dagen geleden... Toen leefde nog de hoop...

De bondgenooten deden immers een offensief... Koning A'bert was te Kaaskerke verschenen en had er de verdedigingswerken bezichtigd. En men zei, dat de koningin in De Panne verbleef.. En Nancy mijmerde verder... Over de vorstin had men zooveel geschreven... dat zij de gewonden verpleegde en een moeder der soldaten was. Had een vriend van haar vader, de oude antiquair Hindryckx uit de Koningstraat, haar niet als blijk van bewondering, een halssnoer van zwaar gouden Vlaamsche oorslingers willen geven? De negentigjarige grijsaard was met dat kostbaar geschnek naar den kommissaris gegaan, maar de post wist geen raad met de verzending. Men aanvaardde geen aanbevolen pakjes meer... Het juweel kon in de handen vallen van den vijand.

En waar kon Hinderyckx nu wel zijn? Velen te Dixmuiden wisten dat hij reeds jaren geleden zijn eigen doodkist liet maken en ze in zijn slaapkamer had staan tot den dag, dat jongere stads-genooten er hem in zouden leggen, om hem ter ruste te brengen daar aan den weg naar Woumen, bij het stedeke, waarmee hij als vergroeid was en in welks lijst hij zoo paste... Was hij nu ook gevlucht en zou hij op den doolweg sterven, en in een vreemde, haastig getimmerde kist begraven worden, ergens ver van den IJzer en 't Krekel-tje 1). Hoe zou hij buiten Dixmuiden kunnen leven? En vader dan! Zie, hoe hij daar zat, in zich zelf gekeerd, met het verdriet in de oogen en op het verwrongen gelaat.

O, ja... aan de klokken en de kerk!...

Zondag... Waar dacht ze nu ook over?

(1) De negentigjarige Hinderyckx is te La Rochelle, in Frankrijk, overleden.

En Zondag was ze immers ook naar Veurne geweest, om er plaats te bespreken..., en daar wachtte hun een kamer, maar nu zaten ze hier nog, in de gebombardeerde stede, in doodsgevaar, omdat ze hadden willen blijven en worstelen tegen 't onmogelijke, tegen geweld, tegen geschut, dat toch machtiger was dan hun liefde voor huis en have. En Zondag had ze Raoul voor het laatst gezien? Waar zou die nu zijn? En zijn ouders? Vreemd, twee maanden had men met elkander 't oorlogsnieuws besproken, kalm geredeneerd over de ellende en de vlucht van anderen, over beschietingen en veldslagen en nu wist men plots niets meer van zijn naaste bureu, was de bevolking uiteengejaagd, verspreid, verdreven... Raoul! Ze had onder al deze verschrikking niet meer aan hem gedacht. Hij had haar immers ook voor goed afgewezen, haar zwaar beleedigd, haar behandeld als een deerne der straat! O, ze vergaf het hem... hij ook was in gevaar en kon sterven, verbrijzeld worden als die Achiel, waarvan de arme gewonde verteld had, maar tusschen hen was nu toch alles uit! Hij had zelf den band doorgesneden...

— Wat bepeinst ge toch allemaal? vroeg stil Waiter Bonte.

— Och, 'k laat mijn gedachten zo eens gaan!... Waart gij niet bij ons geweest, wat zouden we gedaan hebben! We waren in den kelder van ons huis omgekomen! En gij, die hier niet woont, gij, die had kunnen vluchten!

Ik bleef immers om u... En als er weer stilte komt, moeten we weg uit de stad!

Maar met onverminderde kracht loeide de orkaan voort... Duizenden granaten barsten op de stellingen der verdedigers, in de stad, bij de brug, aan en over de rivier. De vijand spaart geen munitie...

Kolonel Jacques en zijn staf zetelen in het stadhuis, dat ook veroordeeld is, want de Duitschers mikken er op en hebben den voorgevel en die van de gevangenis er naast, reeds zeer beschadigd.

Dixmuidens stadhuis was een modern gebouw, opgericht in gothischen stijl, en naar de plannen van den Brugschen

architect De la Censerie.. Het prijkte met een sierlijken toren.

Een zwierige voorhal, door geschilderde ramen verlicht, leidde naar de kabinetten van den vrederechter en diens griffier rechts en naar die van den burgemeester en het sekretariaat links. Een trap van witten steen voerde naar de verdieping waar de feestzaal met haar bevallig beeldhouwwerk, de trouwzaal en de raadzaal lagen.

Op het stadhuis stond het marmeren borstbeeld van Pieter Bortier, den verdienstelijken Dixmuidenaar, die den 10en Juni 1805 in het stadje geboren werd. Zijn grootvader was de laatste ruwaard van Dixmuiden. Op twintigjarige ouderdom was Pieter Bortier de bezitter van een groot fortuin. Hij reisde veel, bezocht Engeland, Frankrijk, Italië, was een hartstochtelijke beminnaar van kunst en muziek en stelde groot belang in de wetenschap. Hij schreef over landbouw, bebossching vooral in de duinen, over werklidenwoningen, havens aan onze kust. Hij schonk aan zijn geboortestad een bevallig park, dat naar hem den Hof Bortier genoemd werd. Waar is de tijd, toen men met de kermis een vroolijk dansfeest hield onder de ineengestregelde takken der kastanjedreef!

De bevolking was fier op haar hof... De Breyne-Du Bois raakte er in geestdrift over toen hij schreef: « Er is te Dixmuiden een plaats, die wij allen kennen en beminnen. De reizende vreemdelingen laten niet na ze te bezoeken en er rond te wandelen. Vele kleine steden wenschen er zulk een te bezitten. Deze plaats is de hof-Bortier. Wat is men er goed in de Lente en in den Zomer, daar, waar het gewas zo welig is! Bloemen, struikboschjes, grote tuilen en beschaduwde boomen! De lucht is er altijd gebalsemd en frisch. Elk jaar komt de nachtegaal er zijn nest maken in het een of ander boschje... en, ik weet niet ter oorzake van welke muzikale legende, de Dixmuidenaren beweren, dat de zangen van den onvergelykbaren kunstenaar der lucht schooner zijn, zijn toonvallen klankrijker en zijn melodijen liefelijker in deze omheining, dan in de andere hoven der stad of der omstreken. »

Ja, een Dixmuidenaar kon in geest-

drift ontvlammen als hij over zijn stadje begon. Ik herinner me nog altijd den jongen koopman, die zich dikwijls met manden hoter naar Gent begaf, en 's avonds bij het terugkeren telkens alle medereizigers in zijn afdeeling over de rederijkerskamer « Nu, morgen niet » onderhield en kosteloos gansche drama's voordroeg, tusschen zijn ledige korven in.

Maar wie dacht nu nog aan die blijmoedige dagen, dien naïeven, toch zoo aangename geest van tevredenheid en zelfvergenoegdzaamheid?

De Duitschers miikken op 't stadhuis.

In de voorhal rust op een baar het lijf van kapitein Pouplier, dien we op den weg van Beerst zagen vallen. Zijn trouwe mannen hebben het onder de granaten meegebracht, om het eervol te begraven.

Naast den doode staat kolonel Jacques, wien men een tweede wonde verbindt. Zijn blik is gevestigd op het gelaat van Pouplier, zijn medestrijder sedert de geweldige dagen van Luik, zijn vriend... Droefheid wringt zich op zijn wezen... Officieren treden stil binnen om den gevallen makker een laatsten groet te brengen... Soldaten zien eerbiedig toe. Men voelt het zoo diep, nu, welke kostbare offers het land eischt; hoe wreed de oorlog is! Het regimentsvaandel hangt boven den gesneuvelden held...

Aalmoezenier Brouwers spreekt de gebeden van den dood, en dan woorden van liefde, bewondering en hoop, en hij moet roepen om zich verstaanbaar te maken, want daarbuiten huilt onafgebroken het monster... Door gebroken ramen en openingen ziet men allerwegen de laaiende vlammen... Granaten scheuren de markt verder open, rukken al maar door stukken van gevels af...

Kolonel Jacques kust den doode, en zegt diep ontroerd: « Hij was mijn vriend. Een kleine stoet zal nu kapitein Pouplier grafwaarts dragen. Een ooggetuige verhaalt het...

Achter de baardragers gaat de vandrigh van het 12e met het roemrijk vaandel, de aalmoezenier en een groep officieren. Onder de granaten die hun werk van vernieling voortzetten, stapt de stoet over de Groote Markt en schrijdt langs den weg van Woumen naar het kerkhof. Hij bereikt het uiteinde van

de stad, wanneer plots, overal rondom, de projectielen ontploffen: de artilleristen van den keizer hebben den droeven stoet bemerkt en beschieten hem. Het is onder een regen schroot, dat men het kerkhof betreedt, terwijl de heiligschennende granaten de kruisen verbrijzelen, de graven omwoelen en tot de dooden ontwijden! Aan den boord van het pas gedolven graf is de priester neergeknield en leest de laatste gebeden; rondom hem hebben de aanwezigen zoo goed als het ging dekking moeten zoeken, achter de graven geknield of neergelegen, rondom het vaandel geschaard, waarvan de wind de plooiën vult en dat door een granaatkartets aan flarden wordt gescheurd. En dan, juist terwijl de celebrant de laatste woorden, het *Requiescat in pace* uitspreekt, valt ginder, met een doffen slag, een groot op zijn kruis genageld Christusbeeld dat door een Duitsche granaat werd getroffen...

Daar in de loopgraven tarten de troepen de allergeweldigste beschieting. 't Is erger dan bij Luik, erger dan bij Antwerpen... Men voelt in het verschrikkelijk bombardement de gejaagdheid van den hertog von Wurtemberg, die ginder te Tielt van spanning trilt en van verlangen om naar Duinkerke op te rukken. Gansch Duitschland let op hem. De keizer heeft den blik op Dixmuiden gericht, hoever de opperste krijgshoofd ook van 't vuur verwijderd is.

De klepels der klokken in de Heimat trillen al, om over den lande de zege te verkondigen, de vlaggen liggen klaar. Men belooft aan de jeugd een vrijen dag, zoodra de blijde tijding uit Vlaanderen komen zal.

Luik, Namen, Longwy, Maubeuge, Antwerpen bezweken voor het monstergeschut. En Dixmuiden is maar een open stadje. De Maas, de Nethe zijn breeder dan de IJzer, een smal kanaaltje waar nauwelijks plaats is voor een binnenschip. Het Belgisch leger is immers vernietigd en de hulp blijft uit.

Men moet er door... nu, nu... de weg naar Kales, naar het kanaal, naar Parijs, naar Engeland ligt open. Wat aan de Samber in Augustus 1914, aan de Marne in September, mislukte, de omsingeling en de vernietiging der bondgenooten, het moet thans geschieden.

De hertog van Wurtemberg heeft een lichte taak. Waarom dan toch seint men langs al die draden, over Vlaanderen naar Tielt gespannen, het groote nieuws nog niet, dat de troepen, over den IJzer zijn?

monsterstukken gelijk niemand ter wereld ze bezit... Laat ze brullen, huilen, donderen, dat gansch het IJzerland beeft voor Duitschland's almacht!

Maar in de schamele linie's van Beerst, Bloedputteken en Eessen staan

De thans verwoeste Tempeliers- of Duivelstoren te Nieuwpoort.

Schiet dan, beuk die stellingen, vernietig, verpletter, verbrijzel ze... Munitie is er in overvloed... Dag en nacht zwoegt gansch Duitschland om ze te leveren. Kanonnen ontbreken er niet,

de Belgen en Franschen pal.

't Is of de wereld vergaaf.

De verdedigers moeten bovenmenselijke inspanning aan den dag leggen, om het bombardement te verdra-

Afl 7

Uitgever J. HOSTE, St-Pieterstraat, 30, Brussel

Afl. 7

“ Het Bloedig IJzerland ”

Prijs: 30 centiemen

VERBODEN NADruk

5 Maart 1920.

gen dat, rond half 3 en ten minste gedurende één uur, zijn hoogtepunt bereikt.

Beschermd door dit vuur van onbeschrijfelijke hevigheid, rukken langs alle kanten de groepen voetvolk vooruit, zij omvatten het bruggehoofd en beginnen aardewerken aan te leggen op nauwelijks twee of drie honderd meter van onze stellingen.

Zoo de geweren niet in werking kunnen treden — zich boven de borstwering vertoonen is zich aan een zekeren dood bloot stellen, — is het niet hetzelfde voor onze kanonnen. Insgelijks in woede ontstoken, vuren onze artilleristen, ondanks de ontploffingen, die overal rondom hen mannen en dieren doodden, zooveel zij maar kunnen in den hoop, en richten daar een ware slachting van Duitschers aan. Maar het is aan onze batterijen onmogelijk al het werk alleen te verrichten. Hoe vlug, hoe welgemikt en hoe doodelijk ook, kan het vuren het vijandelijk voetvolk toch niet beletten zich in te richten op het terrein, vanwaar zij een aanstaanden aanval voorbereiden.

Van het dreigende gevaar verwittigd, en ofschoon hij ook de prachtige houding kent van onze mannen, die zich krampachtig aan hun loopgraven blijven vastklemmen, heeft kolonel Meiser het raadzaam geoordeeld luitenant-kolonel Collyns te verzoeken zich gereed te maken om, op het eerste sein met zijn bataljon (II/12) ter hulp te komen.

Gelijk den vorigen dag, en bijna op hetzelfde uur, — 't is half 4, — juist op het oogenblik dat de Duitse artillerie haar vuur verlengt, in het Noorden, in in het Oosten en in het Zuiden, stormt het vijandelijk voetvolk in dichte gelederen vooruit, terwijl zij luidkeels hun woeste Hoch-kreten slaken. Zij hebben geen honderd meters afgelegd of de helft van hun manschappen ligt reeds ten gronde, want achter de borstweringen, waar de aanvaller slechts doden te vinden dacht, zijn plots de infanteristen van het 11e linie opgerezen, van het 2e jagers en de marine-fusiliers, wier krachtdadigheid werkelijk aan het verhevene grenst. Met de wraak tot plicht, stoer en onverbiddelijk, denken

zij er slechts aan te doodden en vuren, vuren zonder ophouden.

Onmiddellijk ziet men de uitwerking. Neergemaaid, door het schroot aan stukken gereten, brokkelen de vijandelijke massas uiteen. Met schrik geslagen, maken al de overlevenden rechtsomkeert en ijlen terug naar de dekkingen, waaruit den aanval werd gedaan.

Een korte rustpoos volgt op die moordrij; men maakt er gebruik van om de gewonden naar Dixmuiden te brengen. Een lange kerel die men weg draagt, het gelaat bekleet met bloed, dat hem uit een verschrikkelijke wonde aan het hoofd vloeit, spartelt tegen als een waanzinnige en, den loop van zijn geweer nog dreigend vooruit gestoken, brult hij uit alle macht: « 'k Ga ze neerschieten! 'k Ga ze neerschieten!»

Om zich over deze bloedige mislukking te wreken, keert de vijand zich weer hardnekkig tot de stad. Het schijnt dat in zijn oog het eenige redmiddel om een weerstand te breken, welke hem met verstomming en met woede slaat, er in bestaat Dixmuiden in een puinhoop te veranderen.

En zijn artilleristen zetten zich aan 't werk naar hartelust. Eindelijk wordt het stadhuis getroffen. Een eerste granaat slaat in den massieven toren een reusachtig gat; een tweede komt door het groote achterraam, in de voorhal terecht, slaat door een muur heen en ontploft in een zaal juist naast die waar de staf werkzaam is. 1)

Alles is verbrijzeld, door de hevigheid van de ontploffing omvergeworpen. Wanneer een scherpe rook is opgetrokken, vertoont zich voor het oog der overlevenden het gruwelijkst schouwspel dat men droomen kan: de muren zijn bespat met bloed en overblijfsels van merg en hersenen; men kan geen stap doen zonder een menschelijk overschot aan te raken; een twintigtal mannen, afgevaardigd door Fransche en Belgische eenheden, welke zich in de zaal bevonden, zijn op verschrikkelijke wijze aan stukken gereten en hun onkenbare overblijfsels liggen verstrooid onder het puin, te midden van stukgeslagen meubelen, gebroken ruiten, baksteen en bepleistering.

1) Getrouw naar het verslag van een ooggetuige en ook door anderen bevestigd.

Kolonel Jacques moet een ander bureau zoeken... Maar hij is twee maal gewond, en luitenant kolonel Sults..., kommandant van het 2e jagers neemt zijn taak over.

Intusschen is men in 't getroffen stadhuis aan het reddingswerk begonnen... Uit het met bloed bespat puin, klinken nog noodkreten... Laten wij weer 't woord aan vertrouwbare ooggetuigen.

Bij tusschenpoozen hoort men een vreeselijk gehuil, den kreet van een gefolterd wezen. Om dezen ongelukkigen lijder te vinden, kunnen de redders, die naar de plaats van waar deze wanhopige roep is gestegen, zich slechts richten op de bloedige sporen die op het kalkpuin zichtbaar zijn.

Bij het opruimen van dien afval, zien zij het verschrikkelijk verpletterde lichaam van een jong soldaat te voorschijn komen; het hoofd is nog slechts een bloedige klomp vleesch; de buik, die door een groote granaatscherf opengereten is laat de verscheurde ingewanden bloot. En als de redders den ongelukkige verder vrij maken, komt met een laatste zucht een einde aan zijn lijden.

Half zinneloos, onbekwaam om dit verschrikkelijk schouwspel langer aan te zien, stormt een der aanwezigen naar de deur, die een marine-fusilier, als schildwacht, nog schijnt te bewaken. Deze leunt onbeweeglijk tegen den muur het hoofd een weinig gebogen, het bovenlichaam wat ineengezakt en steunende op het geweer, dat tusschen zijn beenen recht staat. De man die deze plaats van verschrikking wil ontvluchten, heeft den kolf van het wapen even aangeraakt, en dan, achter hem, stort plots het lichaam van den marinier met een dof geluid op den grond: de schildwacht is slechts een lijk.

Dicht bij hem zijn twee soldaten, die er in gelukten zich vrij te maken uit de overblijfsels waarmee zij bedekt waren tot aan den muur gekropen, te midden van een plas bloed. Aan een van beiden is een been afgerukt, de andere heeft den arm op de hoogte van den schouder verbrijzeld. Zij kreunen jammerlijk. Met snikken, die hij vruchteloos tracht te weerhouden, in de stem, is een officier bij de arme jongens ge-

'komen om hun met een paar woorden van hoop en troost wat op te beuren:

— Nog wat moed, vrienden, de geneesheer zal dadelijk komen, maar hij heeft het nu druk.

— Och Heere, ja, hij zal nu veel werk hebben, antwoordt de verminkte met den eenen arm. Wij zullen onze beurt afwachten, kapitein. Ge moet niet weenen.

En de arme kerels trachten de koorts te bedwingen en drinken nu en dan uit een flesch wijn, die als door een wonder, bij deze verwoesting heel is gebleven...

Maar de koorts woelt meer en meer in het hoofd van den eenarmige en waggelend staat de ongelukkige op en, terwijl hij de hand op de afschuwelijke wonde drukt, wil hij in het puin het afgerukte lichaamsdeel zoeken, al maar door herhalend: « De Mofsen zullen hem niet hebben, neen, de Mofsen zullen hem niet hebben! »

Onder de slachtoffers ligt dokter Thieren, een dappere, vol toewijding, die in September bij Eppegem gevangen genomen, maar weer ontvlucht en sedert eenige dagen hier aan den IJzer bij het 2de Jagers teruggekeerd is. Dokter Hendrickx staat dus bijna alleen tegenover al deze gruwelijke ellende, dit ontzettend lijden... En de granaten blijven vallen... De afgebrokkelde muren waggelen, kunnen verder instorten en nieuwe rampen verwekken. Miljoenen vonken slieren over de markt... Uit den kelder van het stadhuis zijn de meeste vluchtelingen als in waanzin heengesneld...

De dokter laat de gewonden onder de gewelven brengen. Hij werkt onverpoosd, bloed druipt langs zijn arm, zijn vingers, bekleet zijn kleeding... Oogen vol smart blikken hem smeekend aan... Men heeft om ambulancierijtuigen gezonden. Zullen ze kunnen naderen door het helsch vuur. De gewonden kreunen, kermen, reutelen... De geneesheer arbeitet gejaagd. Weer neigt deze vreeselijke dag ten einde, en in den nacht duurt de doodstrijd van Dixmuiden voort... 't Lijkt alles sterven hier..., de eerwaardige kerk, de huizen er om heen, het gansche stedeke, en zijn verdedigers, daar in den somberen trillenden, daverenden kelder.

Waar blijft dan toch de hulp? De arme jongens snakken naar rust. Elke slag van het kanon, elke knal van een granaat, treft ook hun wonden, rijt door het gescheurde vleesch... O, gelukkig, dat de moeders, de vrouw, de kinderkens verre zijn, en niet dat nameloos lijden van een zoon, een man, een vader kunnen zien!

Eindelijk na lange, bange uren rijdt een Engelsche ambulance door den rooden schijn van de brandende straten, en stopt vóór het stadhuis waar men bij het licht van 't verwoestend vuur, over hout, kalk en steenen, en door bloed, de gewonden in het rijtuig brengt. (1)

De ambulance vertrekt, weer onder den maar aanhoudenden regen van granaten, weg uit deze hel van Dixmuiden.

En in de kelders, in de catacomben wachten de burgers... Sommigen liggen daar als wezenloos, anderen bidden of weenen...

Onder de gewelven der Sint-Nikolaaskostschool is de groep nog vermeerderd. Nancy tracht Marie Borgers te troosten, die weer jammert over haar familieleden te Eessen... Een vluchteling heeft het meisje verteld, hoe de Duitschers er aan 't moorden zijn en haar namen van omgekomen parochianen genoemd...

Bonte heeft zich naast den heer Veirle gezet, om hem op te beuren uit zijn neerslachtigheid. En de rentenier is eensklaps aan 't praten gegaan, en spreekt over 't verleden... niet dat verre verleden, waarin hij zoo gaarne met zijn geest vertoefde, maar over den eigen goeden tijd, welke nu plots door al dat kanongeweld vernietigd wordt.

(1) Bij dit drama in het stadhuis waren er 19 dooden en 24 gewonden. Sergeant Van de Weyer, een der adjuncten van majoor Leblanc, werd zwaar aan den arm gewond. Later schreef hij uit Engeland aan een makker: «Wees maar niet verwonderd als ge mijn geschrift niet meer herkent. Ik schrijf u met de linkerhand en ben dat nog niet gewend. Want ik moet u zeggen dat men mij den rechterarm heeft afgezet. Dat is het gevolg van het ongeval dat mij te Dixmuiden is overkomen; ge zult het u wel herinneren, op den dag dat er een tram ontspoorde in de groote zaal van het stadhuis. Maar ik heb geluk gehad er met één arm minder af te komen. Ook stel ik het zeer goed en hoop u allen weldra in goede gezondheid terug te zien.»

«Een tram!» zoo zegde tot besluit de jager, die dezen brief van den afwezige aan de makers luidop voorlas, terwijl een rilling hem nog door de leden voer bij de herinnering aan dien verschrikkelijken dag, «de sergeant had wel kunnen zeggen «een bloktrein!»

't Is of hij gansch de doening van Dixmuiden terug ziet...

— Is het dan niet erg, roept hij, dat ons stedeke zoo plat gelegd wordt? Waar zijn nu al de menschen? Hoor de kerk brandt! Onze klokken, ons doxzaal... En 't stadhuis, 't kot, al die schoone gevels. En alle bezittingen... Er was maar een Dixmuiden.

Veirle spreekt snel, en vreemd klinkt zijn stem en zonderling stemt zijn onderwerp in dit vreeselijk tooneel.

— Dixmuiden, ons stedeke, vervolgt hij. 't Volk was er neerstig en leefde er overgelukkig, uitgesloten van het flauwe en 't smakelooze der woeling. In een klakkenfabriek, in de groothandelsmagazijnen werkten dochters; in de gaze, op de tram, in de smissen, in de 13 brouwerijen, in de leerlooierij, in de wagenmakerijen, zwoegden jongens en mannen; op 't kussen spellewerkten de moeders; allen, patroons en bedienden en werklui, verdienden een redelijke daghure. Wie gebrekkig of onbekwaam was om arbeid te verrichten, ging palling peuren in de menigvuldige slooten, in den IJzer, in 't Krekeltje.

Eenmaal in de week was het er nochtans drukt: de Maandag. Het was dan markt. Met de treins van rond ten zeven, kwamen van Gent, Kortrijk, Lichtervelde, Roeselare, kooplieden, marktkramers; de trams van half acht brachten van Klerken, Merkem, Keiem, Stuiwekes, Beerst, boerinnen met eieren en boter; de voerlui, de sjeezen uit Oude Kappelle, Pervyse, Oostkerke, uit al de dorpen van Veurne-Ambacht renden aan met boeren en goederen; aan alle afspanningen verbleef gerij en stalden paarden en muilezels; 't was een dag van verkoop voor de bazen en voor de markteniers.

Buiten de kramen met lint, linnen, baaien, kousen, klakken, broeken, rokken enz., waren daar tenten, waar men vleesch braadde en voor eenige stuivers kreeg men een franschbroodje goed gevuld.

Het voornaamste op die markt was wel de boter en eieren. Rechtover «de Vrede» werden honderden steulen boter op de vierwielkarren geladen, duizenden eieren verlesen en ingemand voor de Fransche kutsers van 't noorderdepartement. Ja, die boter droeg met recht

bij tot den roem en de glorie van Dixmuiden, was niet zonder reden geprezen als de beste in Parijs, Rijsel, Roubaix, Tourcoing, gelijk in Brussel, Antwerpen, Luik, Charleroi. 't Vee werd niet ter markt geleverd maar verkocht uit ter hand op de wei. Als het prijskamp was, trof men er een staaltje aan van den landschen rijkdom: koeien met breede kwartieren, met dikke uiers en gezwollen melkaders, met korte pooten, met omvangrijke roodhuiden balg, met vetten nek.

Dixmuiden was een zindelijk stadje. In de huizen blonk de stoof en 't koperwerk. De rood of zwart tichelen vloer glansde.

Volle seulen water goten de vrou-

kantonnier stak hem seffens vast.

Beleefdheid en een gul onthaal viel daar alleman te beurt. Wanneer men als ongewone gast ergens binnentrad, vond men meermaals de bazin bezig. «'k Vraag u excuus, menheere, 'k was juist de waschte aan 't doen, of 'k was de kleinen aan 't kleden, of 'k was de zolder aan 't vagen, ge moet er niet opletten dat ik in zoo'n toilette steek. Neemt 'n stoel en zet u, menheere. Mag ik u iets aanbieden: een glaasje bier, een druppeltje of een potje koffie?» Weigeren kon men niet, want de vrouw drong aan tot men aanveerdide. Was men vaste bezoeker, dan was de ontvangst allerhartelijkst, men was de vriend van den huize, dan was 't niet

Een straat te Nieuwpoort.

wen op de blaveturen 's Zaterdags; de vensters kregen ferm van 't zeemvel; de dam, in blauwe schorren of in harde brikken, kreeg ook danig van den stijven bezem, dat men er pap zou opgeëten hebben. De voorgevel werd op stond in 't grijs geverfd, met witsel geklad of gestoffeerd in bas-relief of in bloedrooden steen.

Door den aard van 't terrein groeide het gras gaarne tusschen de kalsijen. Doch niet zoodra was men het eerste onkruidje gewaar op den openbaren weg, over de deuren, of een hoop oudjes uit 't mannenhuis, anderen, gebrekkelijken, zaten er met 't mes op te kruien. Was er een straatsteen los, de

meer menheere, maar Ritje, Paultje of Juultje volgens men heet.

Met de kermis was de groote markt vol geplaatst met kramen, een cirk, een bioscoop, een overdekten draaimolen bewogen door d'elektriciteit. In de straten was er velokoers, prijsbolling, mastklimming. In een weide was er paardenloop. Duivenvluchten op Arras, Creil of Bordeaux werden gegeven. Als sluiting werd een schitterend vuurwerk afgeschoten. Die feestelijkheden lokten een aantal buitenlieden aan, familieleden kwamen kermissen. 't Was een plezier om daar die mannen met hun vrouw, moeders met hun kinderen te zien rondlopen al gapen.

Veel verteer werd gedaan, 't waren dagen van buitengewoon inkomen voor de neringdoeners. Zonder erge voorvallen passeerde de vreugdevolle kermis, doch voor de Klerkenars, de boschkerels uit Houthuist, waren de Dixmuidenaars bang. Den 2den Maandag kwamen ze in benden, de klak op 't eene oor, 't haar in d'oogen, al zingen naar de stad. Ze gingen dansen in de Villa Blanche, al de meisjes uit de danszaal moesten met hen een rondeke doen. Wee de juffertjes die durfden verzet aantekenen! Daardoor ontvlamde nog al eens krakeel. Om te beletten dat ze de rust stoorden in de dichtbezochte café's, werd hun de zale ontzegd. Dank aan dezen wijzen maatregel bleef de ruzie beperkt en werd de « teihaak » (liere naar) uit den heft niet ontvleerd.

De renteniers en gepensioneerden gingen 's avonds in de lange dagen een partijtje bollen in de lommerrijke trage van den « Engelschen Hof » of op de sprange schieten achter 't wit huis in de leege straat. Andere begoeden gingen hun gazette lezen in de « Concorde », bij « Paul », in de « Rhetorika », in de « Botermijn », in 't « Hôtel de la Station », in den « Arend », in de « Beurs », bij « Alistje », te « Kuipers », bij « Mme Cappoen ». Minderen die een grooten pot lekkeren bruin begeerden, jasten een kaartje bij den « ouden gendarm », bij « Tille Claes », bij « Romain Salembien », « In den Schaapherder », bij « Gustjen Willemyns », in den « Argentin », bij « Vermeersch de fotograaf », bij « Damman ». De hoveniers beplantten hunne vele lochtingen op den weg van Woumen, achter het tramdepot, achter 't klooster van de broeders. Ze hadden er een handje van en 't was oprecht geestig daar tusschen een wandelingske te doen.

's Zondags genoten allen van de rust. 's Winters was het tafeltje rond in den familiëkring. In de Lente en 's Zomers wandelden ze in den omtrek om de schietende en bloeiende vruchten na te gaan, te vergelijken, om 't kasteel van ridder Heynderickx, de zeldzame planten en veelkleurige bloemen, de dikke eiken te bezien en den doolhof te doorloopen. Een uitstapje naar Eessen, Woumen en Merkem langs de hoogstallige witte steenen molens, de groot-

sche kasteelen van de edele barons De Coninck. Als 't badseizoen open was in de Panne, Nieuwpoort, Oostende, dan trok een schare met 't treintje of trammeke of per fiets er heen.

O, Dixmuiden!

De krinkelende IJzer met zijn helderblauwe waters besproeit zoo wonderlijk zijn west-grens. Aan 't bruggehoofd van de wegen op Oude Kappelle, Ter vate, Kaaskerke, is de kaai, waar stoom-, motor en sleepbooten koopwaren aanlandden voor de handel- en nijveraars. Daartegen draaide de hooge stoommolen van Devos. 't Was eigenaardig hoe de machtige zuiger 't graan uit de volgeladen schepen opslorpte en naar boven in de molens bracht. Schuitten met kalk, kollen, briketten, baksteen en allerhande brand- en bouwstoffen werden daar ook gelost.

De Roeselarenaars wierpen 't net of de lijn in den IJzer, de Franschmans op den 14 Juli waren daar ook met velen om te visschen, allen hadden de tessen vol haarzen, blieken, paling, 't Poëtisch krekeltje stroomt zoo liefelijk door de stad... 't krekeltje, dat ebde en vloedde naarmate de weersgesteldheid; 't krekeltje, waarin Nevejans paarden al hinnikend en de kruin hevig schuddend, zoo graag baadden; 't krekeltje, waar langs de landschap schilder zoo menig tafereel schetste; 't krekeltje, waarin de jonkheid spartelde; 't krekeltje, waar de visch in hooitijd met honderden lag te dolen; waarop Willy Van Sielegem zoo veel speelvaarten deed met zijn motorbootje; waarop de scheepjes steenen aanvoerden voor de bouwers van over de 3 Muschen; 't krekeltje, waarvan de deugdelijke waters afgedamd waren in Kortemark tot het voeden der ketels van de ijzerweglokomotieven; waaruit de vrouwen en de brouwerijen hun noodig vocht trokken; 't krekeltje, langs welks oevers, onder de dikgebladerde wilde kastanjeboomen ikk zoo dikwijls heb gewandeld, gezeten, gemijmerd... En dat moet er nu aan, dat gaan die sloeberts vernielen, die godvergeten schelmen, aan wie we niets misdeden, roept Veirle met een snik.

En velen hebben naar hem geluisterd, zijn onder den indruk gekomen van zijn woorden, voelden met hem,

die innige liefde voor hun stede, wier doodsnikken ze thans hooren!

En als om dat sterven nog beter te doen gevoelen, klinken daar weer nieuwe geweldige slagen... 't Is het vuur op het stadhuis gericht, dat er het reeds beschreven drama verwekte.

— Nu moeten we er aan! schreeuwt een gewonde soldaat. Ik ken dat gedaver... 't Is het laatste... We moeten er aan! En ook anderen beginnen te klermen en te kreunen. Velen vragen aan deken Moulaert om hun biecht te mogen spreken, en in een hoek knielen ze neer en belijden hun schuld, terwijl het geschut blijft huilen.

Dan gaat de geestelijke naar een schamel altaar, daar tegen den muur opgericht, en waarheen men het ciborium van de kerk heeft overgebracht... Kaarsen pinken, maar zwak is hun schijnsel bij den rossen gloed van buiten...

— Geliefde kinderen, spreekt de oude deken, gij hoort de granaten ontploffen en voelt den kelder beven. Als herder uwer zielen, moet ik u de waarheid zeggen en u het voorbeeld geven... Ik geloof, dat het oogenblik nadert, waarop God ons tot Hem roepen wil. Stel u in zijn handen... Hij verlaat de zijnen niet! Moed! Wij hebben reeds veel geleden en brengen wij nu ook gelaten het laatste offer, dat van ziel en lichaam! Laten wij ons tot den dood voorbereiden! Indien iemand onder u, ongerust is, zeg het mij wat u deert. In naam van God, vergeef ik uw zonden. (1).

En de burgers en soldaten allen, die hier als de zekerheid gevoelen, dat zij in de stervensure verkeeren, gelijk een zieke, voor wien men de laatste troostmiddelen vraagt, knielen neer... op den daverenden bodem, en tusschen hen gaat stil en rustig de grijze deken die met trillende hand de hostie's uitdeelt.

Nancy zit tusschen mevrouw Veirle en Marie Borgers... Tranen stroomen over haar wangen... En na de commu-

nie, slaat ze haar moeder de armen om den hals en weent ze van aandoening, van wanhoop ook, omdat ze zoo jong is en het leven haar nu zoo heerlijk toeschijnt...

Ja, ze wil zich op den dood voorbereiden, maar de zucht om het bestaan laait heviger op... O, gered! kunnen worden, en weg zijn, ver weg, uit dit helse! gedonder, uit dit rijk van verwoestling!

Veirle kruipt tot bij de zijnen...

— Het is mijn schuld... mijn schuld! kreunt hij pijnlijk. Om mijn goed bleef ik en sleep ik u allen in den dood.

— O, neen vader, neen... Spreek zoo niet! snikt zijn dochter. Laten we samen kloek zijn! We zijn toch bijeen...

Bij zijn vertwijfeling is haar moeder weer opgewekt, haar zielekracht teruggekeerd.

Puin bonst over de trap en dreigt ook hier den uitgang te versperren. Een groote kerel, dien niemand anders kent dan met den naam van Jules, gaat aan 't werk, ruimt de versperringen weg, geholpen weldra door Bonte en anderen.

Ja, men heeft zich tot den dood voorbereid, maar toch lokt en wenkt nog 't leven.

En daar vermindert het geschut... De kanonnen schijnen weer vermoeid van hun aanhoudend huilen.

Een Fransch officier komt binnen, blijft ontroerd staan... Hij hoort smeevende stemmen, beden om hulp... Vrouwen steken de armen naar hem uit.

De overste stelt de ongelukkigen gerust en belooft hen te komen waarschuwen, zoo spoedig er gelegenheid is te vluchten.

En men wacht in spanning.

Het geschut buldert opnieuw... Intusschen hebben de manschappen in de loopgraven het zwaar te verduren. Aan de soldaten heeft men gezegd, dat ieder die vluchtte, aan den ingang der stad gefusilleerd zou worden, door de daar uitgezette posten.

Alvorens we den strijd hier nader volgen, moeten we eerst ook de verdere IJzerlinie bezoeken.

(1) Dit tooneel is geheel naar waarheid door vertrouwde ooggetuigen meegedeeld.

HET BLOEDIG IJZERLAND

DOOR

A. HANS

EEN GEZICHT OP DE VOORMALIGE SAKEN TE NIEUWPOORT

MET DOORSNIFFEN VAN FRIGATELOOFT IN HET «NEMANDELAND»

Uitgever J. HOSTE, 36, St-Pieterstraat, Brussel